

УДК 343.6

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.6.26>

ЛУГІНА Н.А., ОНОФРЕЙ В.С., НАУМЕНКО К.С.

**ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ****PROBLEMS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY MEDICAL WORKERS**

В Україні протягом останніх років через відсутність контролю діяльності медичних установ з боку МОЗ, а також через злочинну халатність і зарозумілість медичних працівників, їх низьку кваліфікацію та безвідповідальність перед пацієнтами, які довіряють їм своє життя і здоров'я, кількість випадків смерті пацієнтів та настання тяжких травм через неправильний вибір лікування збільшилася. Медичний персонал, який скоює ці кримінальні правопорушення, часто залишається безкарним.

Причиною цього є те, що більшість медичних кримінальних правопорушень вчиняються через недбалість медичних працівників. Проте кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та деякі інші кримінальні правопорушення з численними людськими жертвами також вчиняються з необережності, але винуватці цих злочинів, на відміну від медичних працівників, притягуються до відповідальності і часто засуджуються до позбавлення волі. Незважаючи на розвиток галузі медичного права та його системи, інтереси життя та здоров'я осіб, дотримання конституційних прав і свобод є об'єктами кримінально-правової охорони. Таким чином, заподіяння їм шкоди може бути предметом кримінально-правової оцінки. Поширеним фактором, що впливає на кримінально-правову оцінку медичних результатів, є лікарська помилка. Враховуючи професіоналізм та суб'єктивність, необхідно розробити правові норми лікарських помилок, а також визначити їх вплив на межі кримінальної відповідальності.

Ці специфічні питання кримінальної відповідальності медичного персоналу (пов'язані з чинним кримінальним законодавством) в Україні недостатньо досліджені, тому ця робота спрямована на всебічне висвітлення питання кримінальної відповідальності в медичній сфері.

У статті проаналізоване національне законодавство, що регулює кримінальну відповідальність за медичні злочини. Встановлено потребу удосконалення кримінально-законодавчих вимог у сфері регулювання кримінальної відповідальності за медичні злочини. На основі узагальнень зроблено висновок про відсутність єдиної методики визначення таких кримінальних правопорушень.

Ключові слова: медичні працівники, кримінальне правопорушення, медичні кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність.

In Ukraine in recent years due to lack of control over the activities of medical institutions by the Ministry of Health, as well as criminal negligence and arrogance of health workers, their low qualifications and irresponsibility to patients who trust them with their lives and health, deaths and serious injuries due to the wrong choice of treatment increased. Medical personnel who commit these criminal offenses often go unpunished.

The reason for this is that most medical criminal offenses are committed through the negligence of medical professionals. However, criminal offenses against road safety and some other criminal offenses involving numerous human casualties are also committed through negligence, but the perpetrators of these crimes, unlike medical workers, are

© ЛУГІНА Н.А. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції (Державний податковий університет)

© ОНОФРЕЙ В.С. – здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти (Державний податковий університет)

© НАУМЕНКО К.С. – здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти (Державний податковий університет)

prosecuted and often sentenced to imprisonment. Despite the development of the field of medical law and its system, the interests of life and health of individuals, respect for constitutional rights and freedoms are objects of criminal law protection. Thus, causing harm to them may be subject to criminal law assessment. A common factor influencing the criminal law assessment of medical outcomes is medical error. Given the professionalism and subjectivity, it is necessary to develop legal norms for medical errors, as well as their impact on aggression and the limits of criminal responsibility, which is relevant to this work.

These specific issues of criminal liability of medical staff (related to current criminal law) in Ukraine are insufficiently studied, so this work is aimed at comprehensive coverage of criminal liability in the medical field.

This article analyzes the national legislation governing criminal liability for medical crimes. The need to improve the criminal law requirements in the regulation of criminal liability for medical crimes has been identified. Based on the generalizations, it was concluded that there is no single method of determining such criminal offenses.

Key words: *medical workers, criminal offense, medical criminal offenses, criminal liability.*

Вступ. Актуальність теми дослідження полягає у важливості якісного правового регулювання кримінальної відповідальності медичного персоналу за захист своїх прав та інших відповідних правовідносин, що виникають із кримінальних правопорушень, вчинених у медичній сфері. Предметом дослідження є проблеми притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників.

Відповідальність лікарів за результати своєї професійної діяльності зараз перебуває у центрі уваги фахівців різних галузей знань: медиків, біологів, біоетиків, юристів, а також політиків і громадських діячів. Зростає інтерес медичної спільноти до питання кримінальної відповідальності медичного персоналу, проте багато питань, які піднімає медична практика щодо теорії кримінального права, залишаються невирішеними досі.

Незважаючи на значну поглиблену наукову роботу, вважаємо, що питання кримінальної відповідальності медичних працівників потребують подальшого вивчення у світлі законодавчих змін. Науковцями, які досліджували це питання, є В.І. Борисова, С.В. Гринчак, П.Г. Давидов, М.І. Демура, Л.Н. Дешко, В.П. Заблоцький, В.А. Кононенко, І.О. Никітіна, М.В. Радченко, В.Ю. Стеценко, В.В. Татаркін, К.Д. Юрченко та інші.

Постановка завдання. Працюючи над написанням наукової статті, ми ставили перед собою такі завдання: дослідити соціальну реальність у контексті кримінальної відповідальності медичного персоналу; проаналізувати основну роль механізму кримінальної відповідальності медичного персоналу; виокремити можливі шляхи удосконалення кримінального законодавства щодо медичних кримінальних правопорушень.

Метою цієї статті є виокремлення основних ознак кримінальної відповідальності медичного персоналу за кримінальні правопорушення під час виконання професійних обов'язків, а також опис національного законодавства, яке регулює притягнення до відповідальності працівників медичної сфери.

Основним методом, який був використаний під час написання цієї роботи, є метод діалектичного пізнання, який належить до категорії загального. Використання загального методу дало змогу навести правильне поняття лікарських кримінальних правопорушень та класифікувати їх. Загальнонауковий метод також був використаний, він включає аналіз, синтез, комплексний та інші підходи, які і становили методологічну базу.

Результати дослідження. Події в медичному світі призводять до зростання професійної злочинності серед лікарів. Охорона здоров'я – найскладніша форма людської діяльності, яка вимагає глибоких професійних знань, практичних навичок та високої психологічної якості. Протягом століть медична професія була позбавлена права на помилку. Однак лікар може помилитися, адже він має справу з людським організмом і щодня стикається з незліченною кількістю труднощів і патологічних процесів.

Питання кримінальної відповідальності медичних працівників є однією з найбільш дискусійних тем у медицині та юриспруденції. Дослідження правового регулювання медичної діяльності та кримінальної відповідальності медичного персоналу тісно пов'язані з медичним правом та кримінальним правом. Медичні помилки або необґрунтовані ризики можуть бути фатальними

для пацієнтів. Медичні працівники, які припускаються помилок або мають суспільно небезпечну поведінку, не лише підлягають суспільно-моральному оцінюванню, але й несуть юридичну відповідальність, у тому числі кримінальну.

З кримінально-правового погляду медичний персонал виступає у двох аспектах: як загальний суб'єкт і як особливий суб'єкт кримінальних правопорушень, пов'язаних із медичною освітою, так званих «професійних правопорушень». С.Г. Стеценко зазначає, що під професійним злочином варто розуміти умисне або необережне діяння, учинене медичним працівником під час виконання професійних обов'язків, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання [1]. Аналізуючи кримінальну відповідальність лікарів, важливо обговорити «професійні кримінальні правопорушення», тобто ті, які вчиняють медичні працівники і за які на них покладатиметься юридична відповідальність у разі:

«1) вчинення ним суспільно небезпечного діяння;
2) приналежності особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, до медичної професії;
3) прямого зв'язку дії (бездіяльності) з медичною практикою та виконанням професійних обов'язків;

4) наявності ознак порушення стандартів надання медичної допомоги, з якими останній обізнаний в силу своєї кваліфікації, спеціалізації та професії загалом;

5) негативних наслідків, які настали для життя та здоров'я особи» [2].

Під професійними медичними кримінальними правопорушеннями слід розуміти умисну або недбалу поведінку медичного персоналу під час виконання професійних обов'язків.

Більшість кримінальних покарань за злочини проти життя і здоров'я людей, які вчиняються медичними працівниками під час виконання своїх професійних обов'язків, визначено розділом II Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи». Кримінальними правопорушеннями, що належать до «медичних», є: неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншою невеликою інфекційною хворобою (ст. 131 КК України); розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невеликої інфекційної хвороби (ст. 132 КК України); незаконне проведення абортів (ст. 134 КК України); незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 КК України); ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України); неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК України); порушення прав пацієнта (ст. 141 КК України); незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК України); порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК України); насильницьке донорство (ст. 144 КК України); незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України) [3].

Правове регулювання охорони здоров'я в Україні недостатньо стандартизоване, а поняття медичного права є більше розпливчастим, ніж реальним. Тому історії успіху судових позовів до медичних працівників незначні. Для того, щоб довести порушення в лікуванні з боку лікаря чи співробітника, необхідно зібрати незаперечні докази порушення та готуватися до тривалої боротьби за захист своїх прав.

Відповідно до статті 80 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» особа, яка порушує законодавство про охорону здоров'я, несе цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом [4].

Кримінальна відповідальність – це найтяжча юридична відповідальність медичного персоналу за кримінальні правопорушення, скоєні під час професійної діяльності, та кримінальні правопорушення, вчинені медичним персоналом, що загрожують життю та здоров'ю.

Важливість детального правового регулювання кримінальних правопорушень, вчинених лікарями під час професійної діяльності, пропоруційна прагненню держави реалізувати право на охорону здоров'я. Превентивна функція кримінально-правових норм є невід'ємним стимулом для лікарів до належної обачності, а функція юридичної відповідальності забезпечує як задоволення потерпілого, так і загальний авторитет системи охорони здоров'я. Останнє можна тлумачити як можливість довіряти експерту лише за умови, що експерт є відповідальним. Саме з цих причин варто звернути увагу на окремі положення особливої частини Кримінального кодексу України, які безпосередньо поширюються на медичних працівників, які є суб'єктом кримінального правопорушення.

Якість медичної допомоги безпосередньо пов'язана з відносинами «лікар – пацієнт», а недосконала система захисту пацієнтів, відсутність належного стримування, профілактики та

підзвітності – це не лише порушення системи, а й занепад охорони здоров'я загалом. Науковці вважають, що вдосконалення законодавчих положень щодо об'єктивності та невідворотності покарання лікарів-кримінальників посилює державний контроль за безпекою та якістю медичної допомоги, забезпечуючи тим самим права громадян [5, с. 56].

Кримінальна відповідальність є найтяжчим видом юридичної відповідальності медичного персоналу за кримінальні правопорушення, вчинені у професійній діяльності. Практика показала, що більшість медичних працівників і навіть керівників закладів охорони здоров'я мають ілюзорне уявлення про юридичну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері охорони здоров'я за чинним законодавством. Водночас усвідомлення підстав, видів та наслідків юридичної відповідальності зменшує ймовірність притягнення до відповідальності [6, с. 142–143].

Проте є деякі особливості притягнення медичного персоналу до відповідальності за нормативними актами. Наприклад, саме поняття лікарської помилки законодавчо не закріплене.

Ми пропонуємо реформувати медичне законодавство, створивши закон, в якому будуть чітко прописані причини та порядок притягнення медичного персоналу до відповідальності. Це зменшить безпідставні звинувачення пацієнтів або їхніх близьких. Кодифікація медичного законодавства спростить розуміння невідворотності відповідальності за недбале ставлення до виконання своїх обов'язків самими медиками, оскільки діяльність цих працівників підлягатиме єдиному акту кодифікації.

Складність усіх кримінальних проваджень проти лікарів полягає в існуванні великої кількості оціночних концепцій (зокрема, неможливості остаточно визначити, чи були дії лікаря належними чи неправомірними, чи повністю виконував медичний працівник покладені на нього обов'язки тощо).

Кримінальні правопорушення у медичній сфері мають прихований характер, а тому викликають труднощі доведення вчинення кримінальних правопорушень через приховування чи відсутність доказів та складність встановлення вини експертів з юридично значущими фактами. Організації охорони здоров'я часто зацікавлені в тому, щоб захистити себе та своїх працівників від фактів кримінального правопорушення.

Більшість кримінальних правопорушень у сфері медицини мають матеріальний склад, тобто мають негативно впливати на життя та здоров'я пацієнта [7, с. 30]. Для кваліфікації діянь лікаря як «злочинного діяння» необхідно встановити вину та причинний зв'язок між діяннями, що призводять до негативних наслідків у вигляді тілесних ушкоджень або смерті. Якщо ушкодження здоров'я настало не через протиправні дії медичного працівника, а з інших причин (через недотримання медичних рекомендацій, через непередбачувані анатомічні особливості організму пацієнта, неповну клінічну картину), причинний зв'язок виключається та кримінальна відповідальність не настає.

Окремої уваги заслуговує питання притягнення до відповідальності медичних працівників за розголошення лікарської таємниці. Ця проблема досліджена у науковій статті Н. Лугіної та С. Горбань, де зазначено, що «за останні роки в Україні до кримінальної відповідальності за розголошення медичної таємниці лікарі та інші медичні працівники майже не притягувалися. Хоча через ситуацію поширення коронавірусної хвороби у світі загалом та в Україні зокрема багато медичних працівників притягуються до відповідальності за розголошення лікарської таємниці» [8, с. 325].

Висновки. Таким чином, можемо зробити висновок, що нині в Україні немає єдиної методики визначення «недостатності» медичної допомоги, критеріїв належного виконання медичними працівниками професійних обов'язків, порівняльного рівня поведінки медичних працівників із варіантами лікування, а також критеріїв знань та медичного досвіду медичних працівників. Це все дозволяє будь-якому «фахівцю» перекласти відповідальність із себе на апарат, непередбачувані реакції організму самого пацієнта за допомогою внесення виправлень до медичних карток, у тому числі історій хвороби та лабораторних результатів.

Крім того, мають бути прийняті нові закони, які чітко визначають медичне право, його предмети, принципи та методи. Відзначаючи великі прогалини в медичному законодавстві, можна зрозуміти причини, через які громадяни України продовжують звертатися до Європейського суду із прав людини. Це свідчить про те, що нинішній судовий процес не може притягнути медичних працівників нашої країни до відповідальності. Хоча медичне право є відносно молодого галуззю, воно вимагає постійної уваги та розвитку. Це дуже важливо для існування України як правової держави та як громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України : підручник. Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
2. Діана Жар. Кримінальна відповідальність за медичний делікт. *Електронне видання ЮРИСТ&ЗАКОН*, 2016. № 19. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009178 (дата звернення: 30.02.2022).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / станом на 4 вересня 2017 року. Харків : Право, 2017. С. 68.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.19992. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 4, ст.19 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 30.02.2022).
5. Дутчак С. Р. Забезпечення охорони прав пацієнта в Україні: кримінально-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 252 с.
6. Кононенко В.А., Демура М.І. Проблемні питання притягнення до дисциплінарної та кримінальної відповідальності медичних працівників. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 152. с. 135–151.
7. Давидов П.Г., Юрченко К.Д. Особливості кримінальної відповідальності медичних працівників. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2020. С. 28–32.
8. Лугіна Н.А., Горбань С.Ю. Морально-правові аспекти лікарської таємниці в Україні: перспективи та способи вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 323–326. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/77>

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.6.27>

СТРЕЛЮК Я.В.

**СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ЗАКРИТОГО ТИПУ
ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ**

**STATUS AND TRENDS COMMISSION OF CRIMINAL OFFENCES
IN CLOSED PENAL INSTITUTIONS AND MEASURES TO PREVENT THEM**

Особливе значення у реформуванні (розвитку) пенітенціарної системи відводиться стабільній діяльності кримінально-виконавчих установ закритого типу, оскільки від оперативної обстановки та стану правопорядку в цих установах, суспільство оцінює покарання за вчинене особою кримінальне правопорушення. З позиції кримінологічно значущих ознак динаміка пенітенціарної злочинності, яка зумовлюється станом і тенденціями вчинення кримінальних правопорушень у кримінально-виконавчих установах закритого типу як засудженими, так і персоналом, має негативні коливання. Метою статті є розгляд теоретичних і практичних підходів до сучасного стану та тенденцій вчинення кримінальних правопорушень у кримінально-виконавчих установах закритого типу. Визначена мета передбачає розв'язання таких завдань, як: 1) аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених щодо стану та тенденцій вчинення кримінальних правопорушень у кримінально-виконавчих установах закритого типу; 2) розподіл кримінальних правопорушень на п'ять груп, які характеризують пенітенціарну злочинність; 3) формування пропозицій щодо запобігання вчиненню кримінальних правопору-

© СТРЕЛЮК Я.В. – кандидат юридичних наук, здобувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»